

Dr. Ing. František Štěrba:

**CARABUS VIOLACEUS SSP. AZURESCENS DEJ. (COL., CARABIDAE)
A JEHO S. N. RILVENSIS KOLBE PŘÍBUZNÉ FORMY NA BALKÁNĚ.**

Carabus rilvensis Kolbe byl popsán Kolbem v Ent. Nachr. 1887, pg. 137, dle jediného exempláře, kterýžto typ je chován v Berlínském museu. Naleziště bylo FRIVALDSKYM, jenž ho nalezl, označeno jako Rumelia. Od těch dob až do doby nejnovější, kdy řada výborných našich sběratelů prozkoumala Bulharsko, Srbsko, Macedonii, Albanií a Řecko, byl tento berlínský typ jediným známým exemplářem. Podle nálezů našich sběratelů z Národního muzea i soukromých sběratelů je tato forma nesporně vzácnou. Naše Národní museum chová 4 kusy. Dr. HEYROVSKÝ s Dr. PURKYNĚM nalezli další 2 kusy na Kožuf planině.

Již starí autoři se domnívali, že Rila není původním nalezištěm; bylo ovšem těžko zjistit jeho rozšíření na Balkáně, když nikde mimo Berlínské museum nebyl.

REITTER ve svých Bestimmungstabellen *Carabini* 1896 se zmiňuje o *rilvensis* v poznámce pg. 98 k v. *crenatus* STURM.: „eine ähnliche Form aus Rumelien scheint v. *rilvensis* KOLBE zu sein“, neznal ho tudíž. LAPOUGE ve svých Tableaux de détermination du genre *Carabus* (Échange XXIV, pg. 59, 1902) uvádí s. v. *rilvensis* Kolbe se svým nově popsaným s. v. *balcanicus* a rozlišuje je takto:

„sculpture de crenatus ou subcrenatus, couleurs métalliques. Balkán,
Turquie s. v. *rilvensis* KOLBE,
sculpture moins régulièrre, couleurs sombres. Balkan-occidental
..... s. v. *balcanicus* LAPOUGE“.

Toto rozlišení však úplně selhává, poněvadž na Balkáně jsou další formy se skulpturou *crenatus* jako *Bartoni*, *shardaghensis*, *Mařani* a *Purkyněi*, jež dle tohoto rozlišení by spadaly k formě *rilvensis*.

APFELBECK ve svém díle „Die Käferfauna der Balkanhalbinsel“ (1904), uvádí na str. 27 *Car. rilvensis* a jeho znaky, při čemž klade důraz na kratší a tlustší, na přední straně konvexní první článek tykadel, kterýžto znak již Kolbe ve svém původním popisu vyzvedl, jejž však Eidam ve své níže citované práci neuznává, poněvadž u typu na prvním článcu tykadel nemohl nic zvláštního zjistit.

Za to však APFELBECKŮV popis ukazuje zmínku o penisu jeho domnělého *rilvensis*, že je penis na špici dosti silně a náhle rozšířen a hákovitě zahnutý, že tento jeho *rilvensis* je formou *Bartoni* MAŘ., která se takovým tvarem penisu vyznačuje. Při vypočítávání nalezišť tohoto *rilvensis*

uvádí APFELBECK výskyty i později popsaných příbuzných forem: *scombrosensis* a *shardaghensis*.

V r. 1918 popsal APFELBECK v Anzeiger der Akademie d. Wiss. Wien, math. naturw. Klass. No. 6, pg. 75, formu *shardaghensis* ze Šar Daghu Olešnica, o které uvádí, že skulptura krovek je stejná jako u *rilvensis*.

Teprve 40 let po popisu KOLBEHO vnesl EIDAM ve své práci „Revision der *Carabus violaceus*-Rassen“ (Coleopterol. Zentralblatt, 1. Band, Heft 5-6, 1927) více světla do temnoty, která tak dlouho vládla kol *Car. rilvensis* a správně vystihl dle berlínského typu charakteristické znaky tohoto tak dlouho mythického Caraba. Poznamenává, že měl před sebou 500 kusů *Car. violaceus* z Balkánu, avšak ani jediný kus nemohl vztahati na *rilvensis* řka, že nejpodobnější je forma *shardaghensis* APF., která ovšem není pravým *rilvensis*.

V Bulharsku samém publikovali rok po EIDAMOVU (1928) Dr. IVAN BUREŠ a S. KANTARDŽIEV v Izvěstija na carskite prirodonaуčni instituti v Sofii, kniga 1, práci s titulem: Die in Bulgarien vorkommenden Arten der Subfamilie Carabinae (Col., Carabidae), v níž uznávají, že dle dosud (do r. 1928) nasbíraných kusů *Car. violaceus*, žádný se neshoduje s berlínským typem a že bulharským exemplářům přísluší jiné jméno a to *balcanicus* LAP., zároveň uvádějí podle LAPOUGEHO klíče rozdíly mezi *rilvensis* a *balcanicus*. Tento *balcanicus*, který byl EIDAMEM (1927) přejmenovaný na *scombrosensis*, je skutečně i na Rile a Rhodopech, kde tvoří i přechody k pravému *rilvensis*.

Rasa *Carabus violaceus* ssp. *azurescens* DEJ. je na Balkáně zastoupena těmito formami:

- m. *azurescens* DEJ. (Rjeka, Chorvatsko: Skrad, Velebit, Bosna: Glamoč, Žepče, Travnik, Srbsko: Majdampek, Kopaovnik, Pirot, Suva planina);
- m. *krajensis* BORN (SV Srbsko, Krajina, Negotin, Bosna, Žepče);
- m. *hercegovinus* BORN (Čvrstnica, Glamoč, Vran planina);
- n. *zabljakensis* EID. (Durmitor, Černá Hora, Sev. Albánie, Maranai, Merdita, Visitor, Zabljak, Mokra planina);
- m. *merditanus* APF. (Černá Hora, Durmitor, Vermoša okolí, Zebia, Čakor planina);
- n. *scombrosensis* EID. (Krstec, Kjustendil, Čamkurija, Musala, Kosteneck, Stara planina u Sofie);
- m. *sofianus* EID. (Sofia okolí, Vitoša, Rhodopy);
- n. *rilvensis* KOLBE (Kostenec-Táboršký VII. 1935, Čamkurija-Mařan, Táboršký VI. 1933, Kožuf planina-Heyrovský VI. 1938);
- m. *shardaghensis* APF. (Šar planina, Jakupica);
- n. *Purkyněi* ŠTĚRBA (Belasica-PURKYNĚ, Mařan, Táboršký 1933);
- n. *Bartoni* Mař. (Alibotuš-Mařan VI. 1929, Pirin-Mařan VII. 1932);
- m. *Mařani* ŠTĚRBA (Jablanica, Perister).

Formy *Car. violaceus* ssp. *azurescens* DEJ. z Balkánu rozšíříme podle tohoto klíče:

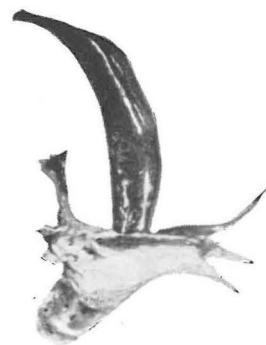
1. rilvensis.

2. merditanus.

3. Purkyněi m.

4. shardaghensis.

5. Mařani m.

Penis ve špici více méně zřetelně rozšířený. Krovky se zřetelnými intervaly neb aspoň stejnoměrnými podélnými liniemi, někdy jen s primérními podélnými liniemi, pak je však tvar těla protáhlější, dosti plochý, zrna hrubá, krovky matné *ssp. azurescens* DEJ.

- 1 (9) Penis ve špici jen zcela málo nebo zaokrouhleně rozšířen, netvoří zřetelné, knoflíkovité rozšíření (obr. 1—4).
- 2 (6) Meziryží na krovkách méně silně zvednutá, tercierní žebra vždy úplně rozplynuta.
- 3 (4, 5) Krovky nepravidelně zrnité, nejvýš jen jemné primérní, případně sekundérní linie naznačeny. Velikost 27—33 mm n. *azurescens* DEJ.
Exempláře neobvykle veliké 34—37 mm tvoří m. *krajnensis* BORN.
Horská, malá forma, velikost 24—27 mm je m. *hercegovinus* BORN.
- 4 (3, 5) Krovky zřetelně v řadách zrnité, případně se zřetelnými meziryžími. Druh mnohobarevný, větší, širší a plošší. Velikost 27 až 28 mm n. *zabljakensis* EID.
Menší, klenutější a užší kusy velikosti 23—26 mm tvoří m. *merditanus* APF.
- 5 (3, 4) Krovky s primérními i sekundérními, podélnými liniemi, jen ploše klenutými; černý s lehkým barevným třpytem. Velikost 26—27·5 mm n. *scombrosensis* EID.
Exempláře se skulpturou méně vyznačenou, nápadně ploché, silně zploštělé, velikost 28—32 mm tvoří m. *sofianus* EID.
- 6 (2) Krovky rýhované pravidelně, meziryží zvednutá, žebrovitá, zrnitá, terciérní žebra nejvýš nepravidelně vytvořena.
- 7 (8) Štíhlější, krovky podlouhle vejčité, nazad jen slabě rozšířené, ští vité více srdčitý, se zadními rohy méně vzhůru zdviženými a nazad méně prodlouženými, povrch krovek zelenavý se svítivě zeleným lemem. Velikost 24·5—26 mm n. *rivilensis* KOLBE.
Forma menší, živěji zbarvená, lem krovek svítivě purpurový, jen vzácně zelený, ští vité ve středu slaběji, na okrajích silně purpurový. Velikost 20—22 mm m. *shardaghensis* APF.
- Pozn.: APFELBECK uvádí exempláře až o velikosti 25 mm, tyto tvoří již přechod k pravému *rivilensis*.
- 8 (7) Méně štíhlý, kratčeji vejčitý, krovky zvláště u samiček silně nazad břichovitě rozšířené, ští vité na basi téměř bez vykrojení, zúžený, zadní rohy více prodloužené, ostřejí zahrocené, silněji vzhůru zdvižené, povrch jasně fialový, okraj štítu a lem krovek purpurový. Velikost 25—28 mm n. *Purkyněi* m. nov.
- 9 (1) Penis ve špici knoflíkovitě rozšířený, okraj knoflíkovité rozšířeniny ostrý (obr. 5). n. *Bartoni* MAŘ.
Menší horská forma, tmavý jen se slabým fialovým nádechem, lem krovek fialový, slabě zářící. Velikost 20—22 mm m. *Mařani* m. nov.

Poslední dvě formy tvarem penisu se již blíží asijským Megodontům.

***Carabus violaceus* ssp. *azurescens* n. *Purkyněi* nov.**

nationi *rilvensis* KOLBE similis sed minus angustus, brevius ovalis, elytris precipue in feminis apicem versus fortiter dilatatis, pronoto in basi haud exciso, angustato, angulis posticis magis porminulis acustiusque indicatis magisque elevatis, supra laete violaceus, margine pronoti limboque elytrorum purpureis. Long.: 27—29 mm. Loc. clas.: Bulgaria mer.: Belasica planina in zona superiore silvae.

***Carabus violaceus* ssp. *azurescens* n. *Bartoni* m. Mařani nov.**

forma minor, montana, obscurius coloratus solum modo parum violaceo micans, limbo elytrorum parum violaceo lucente. Long.: 20—22 mm. Loc. clas.: Macedonia: Jablanica montes (= Golešnica), Peristeri ad Bitolja.

Carabus violaceus ssp. *azurescens* n. *scombrosensis* EIDAM není formou odvozenou od n. *rilvenssis*, nýbrž je formou již dosti vzdálenou, která je rozšířená na rovinách balkánských okolo Sofie, *Car. viol.* n. *rilvensis* je vzácnou formou, málo jen na Balkáně rozšířenou, sbírána byl dosud jen na málo místech, na Rile (Čamkurija, dr. TÁBORSKÝ), v Rhodopech (Kostenec, Dr. TÁBORSKÝ) v Bulharsku a na Kožuf planině (Dr. HEYROVSKÝ) v několika málo kusech.

Na Belasici byla sbírána forma se skulpturou krovek jako n. *rilvensis*, ale statnější, s konstantně, krásně fialově zbarvenými krovkami a štítem, krovky pak s obrubou rudofialovou jako štit; tuto formu jsem popsal jako n. *Purkyněi*. Natio *rilvensis* má krovky kovově zelenavé se zlatou obrubou, rovněž i štit je zelenavý se zlatovou obrubou, mimo to je brouk štíhlejší, krovky velmi málo nazad rozšířené a celý brouk velmi se podobá pyrenejské natio *fulgens*, od níž se liší znaky subspecie, hlavně penisem. Je velmi zajímavé, že ssp. *azurescens* na Balkáně vytváří obdobné natio jako ssp. *purpurascens* na západě v Pyrenejích.

Naši entomologové obrátili již před první světovou válkou pozornost k Balkánu, odkud přinášeli bohaté sběry. Prvým byl Dr. Fr. RAMBOUSEK, který již od r. 1909 Balkán navštěvoval po řadu let, pak Dr. CYRIL PURKYNĚ, prof. Dr. JAR. ŠTORKÁN, prof. Dr. JUL. KOMÁREK a jiní. Nepodařilo se jim však nalézti *Car. viol.* n. *rilvensis*, ačkoliv všechny ostatní formy sbírali. Teprve v letech 1932—1938 přinesli pánové Dr. J. MAŘAN a Dr. TÁBORSKÝ z expedice BARTOŇOVY několik málo exemplářů pravého *rilvensis*. Po nich přivezli tuto vzácnou formu i pánové Dr. L. HEYROVSKÝ a Dr. C. PURKYNĚ z Kožuf planiny. Mimo to sbírali pánové Dr. PURKYNĚ a prof. Dr. ŠTORKÁN na Belasici v této moji práci nově popsanou formu n. *Purkyněi*, která stojí velmi blízko k n. *rilvensis*, je však zcela dobře odlišitelná. Témoto nálezy byla aspoň částečně rozřešena otázka rozšíření *Car. viol.* n. *rilvensis* KOLBE. *Car. viol.* n. *scombrosensis* EID. je na Balkáně dosti hojně rozšířená a žije i na stejných místech jako n. *rilvensis*, k níž tvoří přechodné formy, u nichž je pro n. *rilvensis* význačná skulptura „*crenatus*“ více méně porušena.

Nakonec děkuji na tomto místě pánum prof. Dr. J. OBENBERGEROVI, Dr. J. MAŘANOVI, Dr. K. TÁBORSKÉMU, Dr. C. PURKYNĚMU a Dr. L. HEYROVSKÉMU za laskavé zapůjčení materiálu a sdělení lokalit, zároveň vděčně vzpomínám zesnulého Dr. J. RAMBOUSKA, který první od nás počal na Balkán jezdit a zvláště vzpomínám Němci umučeného prof. Dr. JAR. ŠTORKÁNA, který mi značnou část svých sběrů věnoval.